تۆده فیرقه سی وه آذه ربایجان میللتی (۱۲)

Tude firqəsi və Azərbaycan milləti (12)

ده ، لنده ن ده، ایستانبۇلدا وه پئترسبۇرگدا تحصیل آلماغا گئدیرلر. اۆزلریله بیرلیکده آورۇپادان یئنی دوشۆنجه وه مدنییت گتیریرلر. ائله اۆنا گۆره دیرکی ، شرقیده ایلک مکتب ، ایلک تیاتر ، ایلک غزئت لر آذه ربایجاندا یارادیلیر. ائله جه ده باکي دا ایلک اۆپرا بیناسي تیکیلیر. اۆپرا وه فیلیم صنعتی ده اۆرتایا چیخیر. اۆ تایلي بۇ تایلي آذه ربایجانلیلار وطنیمیز آذه ربایجاندا اۆز مدنییت لرینی گلیشدیرمکله یاناشي آورۇپا مدنیتینی اۆیره نیب ، اۆز مدنتیتیمیزه اۇیدۇرماغا چالیشیر. دئمک آذه ربایجان اۆ دۆوروده بۆلگه ده ایقتیصادی وه مدنی باخیمدان گلیشن میللتلرده ن بیرینه چئوریلر. حتا بالانچي لئنین جنابلاري سویس ده یاشاییب ، اۇرسییته پۆلتاریا اینقیلابي صادیر ائتمک اوچون اۆز اثرلرینی فیکیر وه گۆروشلرینی بۇ بۆلدان فئۆدال چار رۇسیاسیندا یایماغا چالیشیر، وه بۇ منطقه نین ضیالیلاریندان یارارلانیر.

حتا مشرۇطه اینقلابي وه اۆرتایا آتیلان ایرلیجی فیکیرلر رۇسیادان یۆخ ، غرب اۆلکه رلرینده ن آلینمیش ایدی. چونکی چار رۇسیاسي اۆزوده غرب اۆلکه رینه قیاسلا دالي قالمیش بیر اۆلکه ایدی. حتا چارین سراییندا رۇسجا یۆخ فرانسیزجا دانیشماغا اوستونلوک وئریلیردی.

آنجاق سۆوییئت حاکمیتی نین یارادیلماسي وه لئنین جنابلاري نین بۇیۇرۇغۇ ایله قۆزئي آذه ربایجانین مستقیللی یینه سۆن قۆیۇلماسي قۆزئي آذه ربایجانین مدنی وه ایقتیصادی گلیشمه سینه ما ع چیلک یارادیر ، غربله اۆلان باغلارینی قیریر . بۇنا باخمیارق گونئي آذه ربایجانلیلار یئنه ده غربله اۆز مۆناسیبتلرینی قۆرۇر. غرب اۆلکه لرینه تحصیله گئده نلرین سایي آرتیر. طبیعی اۆلاراق قۆزئي آذه ربایجان دالي قالمیش سۆویئت حاکمییتی نین مستملکه سینه چئوریلدیکده ن سۆنرا اۇرۇسلار تبلیغات واسیطه لریله ، تۆده فیرقه سی کیمی قۆلۇقچۇلاري ایله ایره لی گۆرشلولوبو ـ تمدونو یۆخ فاناتیک سیاسی گۆروشلرینی یایماغا چالیشیرلار. اۆنلارین فئلینه اۇیان مینلرجه اینسانی اۆز ده ده لری نین کۆهنه بۆرجۇنا وئریرلر.

تۆده فیرقه سی ایلک اۆزه یینی (شعبه سینی) تبریزده ۱۳۲۰ ـ نجی ایلده یئرلی لرله ، قۆزئي آذه ربایجاندان قاییدانلارین آراسیندا آچمیشدیر. بۇ فیرقه آز مودت سۆنرا ایدعا ائدیردی کی ، ۱۲۰۰۰ عضوه مالیکدیر. آذه ربایجان آدلي بیر غزئت نشر ائدیردی. (یازیچي نین ایدعاسي نین عکسینه ، آذه ربایجان غزئتی رحمتلیک شبۇستری نین باشچیلیغیندا چیخیردي ، وه تۆده فیرقه سی ایله هئچ بیر علاقه سی اۆلمامیشدیر.) تۆده فیرقه سی اردبیل ، مراغا ، آستارا ، سراب وه میانادادا اۆزه کلر آچمیشدیر. ۱۳۲۲ ـ ده مرکز کۆمیته عضوو اۆلان امیرخیزی(امیره قیزلي) تئهرانداکي چیخیشیندا اۆز فیکیرداشلارین بۇ باشاریلاري ، یعني اۆز هم یئرلی لرینی اۆزگه نۆکرچیلیغي نا چکه بیلدیکلری اوچون اۆنلاري تقدیر ائدیردی. بۇ فیرقه نین تبریزده کی اۆزه یینی ۵ نفر ایداره ائدیردی. صادیق پادیگان ، غلام یحیا دانشیان ، علی شبوستری ، میر رحیم والایي ، محمد بیریا . پادیگان بۇ ایالتین مسئۇلۇ ایدی. کی ، خیابانی حراکاتینداکي مۇباریزه لرده ایشتیراک ائدیب ، سۆنرا کۆمۆنیست فیرقه سینه قاتیلمیشدیر. گۆرونور کی ، خیاباني قیامیندا ایشتیراک ائتسه ده اۆنا ایناندیرمیش، چونکو اۆنا اینانسایدي نه ایران کۆمۆنیست فیرقه سینه وه نه ده ایران تۆده فیرقه سینه عضو اۆلاردي. اۆ تبریزده اۆرتا حاللي کندلی بیر عائله ده دۆغمۇش ، کیتابي یازانا گۆره فارسجاني زۆرلا دانیشیرمیش. ۱اۆ ۱۳۱۶ ـ دا تۆتۆقلاناراق تئهراندا اوچ ایل دۇسداقدا یاشاماغا مجبۇر اۆلۇر. اۆرادا ۵۳ ـ نفرله تانیش اۆلۇر. کیتابي یازانا گۆره اۆ گئچمیش « ایران » دیللرینی (؟!) مۇطالعه یه باشلاییر. اۆ بۇ فیرقه نین سراب ، میانا ، وه زنجان دا اساس تشکیلاتچیلاریندان ایدی. اۆنا ایراده سینه گۆره ده میر که سن آدي وئریلمیشدی. اینگیلیس سفیری یازیردي کي : ایستیثنایي ـ خاروق العاده بیر جورات وه ایرده یه مالیک ایدی.

Britisch Military Attache to the Foreign Office . 12 November 1946- India Office /L/ p^S/ 12&3505)

اۆ سۆنرالار قۆزئي آذه ربایجانا گئدیب اۆردا عسگری مکتبه گیریب ، ۱۳۱۶ دا گئری قاییتمیشدیر.

شبستری آذه ربایجانین تانیم نمیش شخصییتلرینده ن اۆلمۇش ، اۆ آذه ربایجان غزئتی نین صاحیبی وه باش یازیچیسی ایدی. اۆ اۆرتا حاللي بیر تبریز عائله سی نین اۇشاغي ایدی. اۆ تخریب ائدیجی فیکیرلر یایماقلا سۇچلانیب ، ۱۳۱۶ ـ نجی ایلده تۇتۇقلانیب دۇسداقدا اۆلدۇغۇ ایللری تئهراندا اۆلمۇشدۇر. یازیچي نین ایدعاسینین عکسینه اۆ تۆده فیرقه سی نین عضوو اۆلمامیشدیر.

آبراهامییان یازیر:

« بیریا تبریزده آذه ربایجان ایشچیلر بیرلی یی نین مسئۇلۇ ایدی. اۆ یاخشي بیر اۆرقانیزاتۆر وه یوکسک ایستعدادلي اینقیلابچي بیر شاعیر ایدی. ۱اۆ ۱۲۹۹ ـ نجۇ ایلده تبریزده آنادان اۆلمۇش ایدی. سۆنرا ۱۳۱۰ ـ نجی ایلده قۆزئي آذه ربایجانا گئتمیش ، ۱۳۲۰ ـ نجی ایلده دۆغما یۆردۇنا قاییدیر . اۆ باکي دا آذه ربایجان ادبیاتي اۆخۇمۇش ایدی. اۆ میللی حۆکۇمتده معاریف ناظیری وظیفه سینده ایشله میشدیر. بیریا حقیقتده میللتچي وه اۆز میللتینی سئوه ن بیریسی ایدی » . اۆ میللی حۆکۇمتین فارسلارین وه رۇسلارین الي ایله داغیدیلماسیندان سۆنرا تبریزده قالیب میللی حۆکۇمتی نجات وئرمک ایسته ییردی. اۆ غلام یحیا کیمي یاد نۆکرینه دئدیيی جومله (**بیز گلمه دیک خالقي قیرغینا وئریب گئده ک** !) تاریخی سۆزدور. اۆ تئهران قۆشۇنۇ تبریزه گیردیکده ن سۆنرا ستارخان (بۇگون خمینی آدلاندیریلان) خیابانیندا گئده رکن گولله ایله یارالانیر. سۆنرالار مۆلئن رۆژ سینماسي آدلانان « گولوستان باغي یئتیشمه میش ساغ الده » اۆ زامانلار رۇس خسته خاناسي اۆلان خسته خانایا گۆتوروِلور ، وه رۇسلار اۆنۇ اۆرادان قۆزئي آذه ربایجانین پایتختی اۆلان باکي شهرینه آپاریرلار. اۆرادا اۇسداغا سالینیب ، سۆنرادا اۆنۇ سیبری دوشه گه سینه گۆنده ریرلر. شاهلیق رئژیمی داغیلدیقدان سۆنرا وطنه قاییتدي . ۳۴ ـ ایل سورگون وه دۆشه رگه لرده یاشادیقدان سۆنرا تبریزده مۆوجۇد رئژیم طرفینده ن اۆلدوروِلور. بیریا باکي یا آپاریلدیقدان سۆنرا رۇسلارین میللی حۆکۇمت ین ییخیلماسیندا ائتدیکلری خیانتلره گۆز یۇمۇب، آغزیني باغلاماق ایسته میر. ده فعه لرله دۆغما دیارینا قاییتماق ایسته ییر. حتا جینایتکار شاه سۆویئت لره گئده رکن اعتیراضلا خیابانا چیخیر. یۇخاریدا قئید ائدیلدیيی کیمي رۇسلار اۆنۇ ده .فعه لرله سیبری یه ، داها سۆنرا قیرقیزیستاندا بیر کندیده ساخلانیلیر. سۆنرالار باکي یا قاییدیر. چۆخ فلاکتلی بیر حیات سوروِر. قبریستانلیقدا قرآن اۆخۇماقلا اۆز یاشانتیسیني تامین ائدیر. رۇسلاردان وه اۆنلارین باکي داکي قۇللۇقچۇلاریندان پۇل آلماق ایسته میر.

بۇرادا ۱۹۸۷ ـ ۱۹۸۸ ـ نجی ایللرده ایلک ده فعه باکي دا اۆلارکن اۆنۇن وه رحمتلیک پیشه وه ری نین اۆلدوروِلمه سی حاقدا صۆحبت آچیلدیقدا نبی خزری معلیم رحمت لیک بی ریا دان بیر حکایه آنلاتدي . اۆ دئییردی : بیر گون اۇرسییت ده ن گلمیش یوکسک پارتي منسۇبي ایله بیرلیکده باکي قبریستانلیغینا گئتمیشدیک . اۆرادا بی ریاني چۆخ فلاکتلی وه آجیناجاقلي شکیلده گۆردوم. اۆ منی تانیردی . سلاملاشدیق. منیم یانیمدا اۆلان اۆنۇن کیم اۆلدۇغۇنۇ منده ن سۆرۇشدۇ. من اۆ آذه ربایجان میللی حۆکۇمتی نین معاریف ناظیری ایدی دییه جواب وئردیم . اۆ چۆخ تعجبلندی. اۆنا نئجه یاردیم ائده بیله ر ه م شکلینده منه سۇال وئردی . من بۇ سۇالین جوابیني بیریانین اۆزونده ن ائشیتمک اوچون بیریاني یانیمیزا چاغیتدیردیم. بیریا منیم یاردیما احتیاجیم یۆخدۇر ، دئدی. منیم یانیمداکی قۆناق الین آتیب جیبینده ن بۆیوک بیر دسته پۇل چیخاردیب بیریا یا وئرمک ایسته دی . بیریا اۆنلاري آلماقدان ایمتینا ائتدی. نه قده ر اصرار ائتسک ده قبۇل ائتمه دی. منیم پۇلا احتییاجیم یۆخدۇر دئدی. من اوزومو بیریایا تۇتۇب دئدیم . بۇ مۆحتره م قۆناقدیر. بیزلر قۆناغین هدییه سینی گئری قایتارماریق. آلمازسان اۆ داریلار ، اینجییه ر. چۆخ اصراریمدان سۆنرا بیریا الین اۇزادیب ، ایکی بارماغي ایله اۆ قده ر پۇلدان یالنیز ۲۰ مانات گۆتوردو ، بۇ پۇلۇ ائوین کیراسینا وئره جه یینیده بیلدیردی.

بۇنۇدا علاوه ائتمک لازیندیرکی ، بیریا تبریزده ن باکي یا گتیریلدیکده ن سۆنرا باکي نین دۇسداغیندا « قازاماتیندا» دوولوِب ، دیشلریده سیندیریلمیش ایدی. تبریزده خمینی رئژیمی نین جلادلاري الینده اۆلدوروِلرکن ده بوتون چکدیکلری غذاب وه شکنجه وه سورگونلره باخمیاراق ، قۆزئي آذه ربایجاندا یئدیغی دۇز ـ چۆره یی اۇنۇتماییب ، (**من اۆنلارین بیر تۆکونو سیزلرین مینیزه بئله وئرمه ره م** !) دئمه سی اۆز میللی عنعنه لرینه نئجه باغلي اۆلدۇغۇنۇ گۆسته ریر. بلي اۆ حزب تۆده نین عضوولری کیمي تئلویزیۆنا چیخیب ، اۆز میللی حئیثیتینی وه آذه ربایجانچي لیق شرفینی اایاق آلتینا قۆیۇب ، بیر نئچه گون آرتیق یاشاماق اوچون مۇلا رئژیمینی مدح ـ ثنا ائتمه دی . سۆن نفسینه قده ر اۆز میللتینه ، اۆنۇن داواسینا صادیق قالدي. من بۇنلاري ۱۹۸۸ ـ نجی ایل قۆزئي آذه ربایجان دا یازیچیلار ایتیفاقیننداا منیم شرفیمه وئریله ن یئمکده ن سۆنرا دوزه نلنمیش تۆپلانتیداکی چیخیشیمدا قئید ائده ره کن ، بی ریانین شعرلری نین بیرینه یازدیغیم اۆخشاتماني «تجنیسی» اۆخۇدۇم. منیم اۆ زاماندا بئله بیر چیخیشیم اۆرادا اۆلانلارین بیر چۆخلاریني دۇیقۇلاندیردی . حتا رحمتلیک عباس زامانۆف « آسیلماز» معلیم ین گۆزلری نین یاشلا دۆلماسي نین شاهیدی اۆلدۇم . هامان تۆپلانتیدا اۆنۇ اۆز ماشینیندا سیبری دوشه رگه سینه گۆتوره نلرده اۆتۇرمۇشۇدۇلار.

بلي ، آذه ربایجان میللتي نین یئتیشدیردیيی بیریا آدلي بۆیوک شخصییت تۆده چیلرین وه اۆنلارین امکداشلاري اۆلان ک . ق . ب . نین غضبینه اۇغرامیش ایدی. چونکو اۆ رۇس نۆکرچی لی یینی وه فارس قۇللۇقچۇلۇغۇنۇ قبۇل

آردي ۴ ـ نجو صحیفه ده